

Kyrka och gudstjänst i coronatider

I krissituationer har Svenska kyrkan en självklar och viktig roll i samhället. Så också denna gång när en oförutsedd pandemi sprids över världen. Men i dag är förutsättningarna helt andra. Kyrkan brukar vara platsen som öppnar upp och samlar folk i kyrkor och församlingshem, så avgörande för liturgin och diakonin. I kriser är den fysiska gemenskapen viktig, men den här gången är den fysiska kontakten själva problemet.

Kyrkans diakonala arbete har fått ställa om på många håll. Grupper och besök är bara begränsat möjliga, men behoven av kontakt har ökat. Inte bara de äldre utan många andra drabbas i spåren av Covid-19. Många permitteras och förlorar sina arbeten, timanställda, deltidsarbetande och vikarier får ofta gå först. Ekonomiskt utsatta barnfamiljer kan få det ännu svårare, och när ungdomar ska sköta studier hemifrån ökar risken för familjekonflikter. De som lider av psykisk ohälsa och är suicidbenägna kommer att påverkas under lång tid framöver. Allt detta blir också synligt i våra församlingar där präster, diakoner och andra medarbetare är viktiga medmänniskor.

I början av pandemin kunde gudstjänstlivet i stort sett fortgå som tidigare, men situationen förändrades och det otänkbara blev verklighet. Kyrkan borde kanske inte fira gudstjänst? Beslutet om att kyrkor ska stängas eller inte ligger på pastoratsnivå hos kyrkoherden. Biskoparna gav råd och råden blev väldigt olika. Några förordade inställda gudstjänster, andra önskade fortsatt gudstjänstfirande. Villrådigheten fortplantade sig ner i organisationen. Varje pastorat fann sina egna lösningar, vilket varit förvirrande och motsägelsefullt. Medan det ena pastoratet valde att ställa in gudstjänsterna valde det andra att fira gudstjänst som vanligt. Osäkerheten har varit påtaglig och besluten kan uppfattas som godtyckliga.

I diskussionen kring gudstjänstfirande eller ej har fokus nästan enbart hamnat på de mellanmänskliga aspekterna. Slutsatserna har blivit att när människor inte kan träffas p.g.a. smittorisk bör vi inte fira gudstjänst, eller så filmas gudstjänsten så att man kan titta på den i sin ensamhet. Gemenskapen och mötet mellan människor är viktigt för kyrkan, men det krävs mer än gemenskap för att vara kyrka. I Confessio Augustana VII står det att »kyrkan är de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas».

Utan gudstjänst med evangelium och sakramentsförvaltning finns alltså ingen kyrka. Därför är det problematiskt när församlingar upphör att fira gudstjänst. Ett alternativ till att pausa gudstjänstlivet borde kunna vara att gudstjänster och mässor firas med några få som representerar hela församlingen. Inte med nödvändighet för att sända on-line utan för att fortsatt vara kyrka på den lokala orten. Församlingen, inte i första hand de enskilda, möter sin frälsare i gemenskap med Kristi kyrka i himlen och på jorden.

Under veckorna som gått har kyrkan tvingats reflektera kring såväl teologi som kommunikation, om hur vi kan fira gudstjänst och mässa. Många teologiska diskussioner riskerar att bli teoretiska stridsfrågor, men här har ärendet varit högst konkret och målinriktat. Olika teologiska tankar och ståndpunkter har kunnat brytas mot varandra utan behov av att duellera och vinna diskussionen. I stället har det funnits en gemensam längtan efter att än mer förstå vad nattvard är och hur den ska hanteras, en önskan om att kunna skapa gudstjänstgemenskap i tider som praktiskt gör det svårt.

Bland de många lösningar som olika församlingar valt kan några iakttagelser göras. Redan i förra numrets ledare (SPT 11/2020) reflekterade vi över frågan om gudstjänster on-line, en fråga som kräver ytterligare bearbetning. För som redan konstaterats fungerar webbformatet väl när det gäller Ordets gudstjänst. Bibelläsning, predikan och psalmsång fungerar digitalt. Bilder, musik och kamerateknik kan förstärka och göra att förkunnelsen kan nå ännu längre än i det vanliga gudstjänstsammanhanget. När församlingar arbetar

vidare med egna filmproduktioner bör därför fokus ligga på undervisning och mission i text, bild och ton.

Men andra delar av gudstjänsten gör sig inte lika enkelt via en skärm – gemenskapen, heligheten, och inte minst eukaristin. Här har SPT tidigare lyft fram vad som kallas andlig kommunion. Även om dagens krissituation verkar ny är den inte unik i kyrkans historia, utan vi möter därför de bästa lösningarna i kyrkans erfarenhet. Några okontroversiella och fungerande sätt som ingår i allmänkyrklig praxis kan lyftas fram:

1. Enskild kommunion i biktens form. När församlingen har så kallad Öppen kyrka istället för gudstjänst finns möjlighet att förutom enskild andakt i kyrkorummet även ta emot nattvard av präst i sakristian. Stunden består av enskild bön om förlåtelse, avlösning, utdelande av det konsekrerade brödet, välsignelsen.
2. Förlängd kommunion. Om mässan firas med högst det rekommenderade antalet deltagare, kan andra komma till kyrkan efter gudstjänsten för att ta emot nattvarden. Nattvardsgåvorna står kvar på altaret och prästen är kvar för att betjäna dem som kommer. I exempelvis S:t Ansgar i Uppsala livesänds mässan så att man kan delta via datorn för att därefter ta sig till kyrkan för enskild kommunion.
3. Nattvarden delas ut i hemmet. Präst eller diakon kommer med hostian från mässan i kyrkan. För att undvika smittspridning kan brödet eventuellt lämnas under bön och välsignande vid dörren på lagom distans mellan personerna.
4. I stället för att minska antalet mässor firar man fler för att så sprida deltagarna över fler tillfällen.

Alla dessa alternativ är möjliga eftersom Kristus inte är delad utan Hans fullhet ryms i såväl enbart brödet som vinet. Likaså består Kristi närvaro i nattvardsgåvorna även när mässan avslutats. Därför behöver inte instiftelseorden läsas på nytt för varje kommunikant. Genom dessa modeller utgör mässan också den största gemenskapen. Mässan står till sitt väsen utanför tid och rum. Även den enskilda kommunionen firas således i gemenskap med hela den världsvida kyrkan i alla tider.

Den gemensamma bönen har också funnit former som kanske inte är nya, men som blivit än mer tydliga. På sociala medier har bönegrupper skapats där stort och smått har delats. Med en gemensam bönetid går det att forma en samhörighet trots stora fysiska avstånd. Kanske kan församlingens förbön till och med stärkas och tidebönen få en renässans. Och de som annars inte skulle våga be högt kan i sociala medier skriva sitt böneämne.

Dagens situation utmanar kyrkans sätt att vara kyrka. Kristider kan också betyda omprövning och nya möjligheter. Somlig verksamhet som krävt stora resurser har nog mått bra av att pausas – kanske till och med för gott. Och kyrkan har tvingats fokusera på sin mest avgörande handling – att fira mässa, Men nu på såväl gamla som nya arenor.